

Denis Pavić, prof.
Filozofski fakultet u Osijeku
Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta
Filozofski fakultet u Osijeku

UZROCI VELIKE GOSPODARSKE KRIZE U SAD-u I HOOVEROVO UPRAVLJANJE KRIZOM

Uvod

Dvadesete godine prošloga stoljeća razdobljem su blagostanja u Sjedinjenim Američkim Državama. Ljudi su mnogo radili i dobro zarađivali, ali još su više trošili. To znači da se dizalo puno kredita, banke su jačale i nije bilo naznaka da bi razdoblje ugodna života moglo prestati. Potkraj dvadesetih godina događaju se promjene i odgovorni ljudi u SAD-u u ključnim trenucima donose krive odluke.

Glavni uzroci velike gospodarske krize

Velika gospodarska kriza bila je najgora gospodarska propast ikad u povijesti SAD-a te se proširila na gotovo cijeli industrijalizirani svijet. Kriza je započela u kasnim 20-tim i trajala desetljeće. Mnogo je čimbenika utjecalo na stvaranje krize; glavni uzrok velike gospodarske krize bila je kombinacija nejednake distribucije bogatstva tijekom dvadesetih godina i ekstenzivna špekulacija na tržištima koja je bila ključnom za drugi dio tog desetljeća.¹

Nejednaka distribucija bogatstva u trećem desetljeću XX. stoljeća, postojala je na mnogim razinama. Novac je distribuiran nesrazmjerno između bogatih i srednje klase, između industrije i poljoprivrede unutar SAD-a te između SAD-a i Europe. Taj debalans u bogatstvu kreirao je nestabilno gospodarstvo. Pretjerana špekulacija u kasnim dvadesetima, držala je tržišta prividno visokima, ali je vodila do velikih tržišnih slomova. Ti tržišni krahovi, zajedno s lošom distribucijom bogatstva, uzrokovali su prevrat u američkom gospodarstvu.

---

¹ P. Temin, *Did Monetary Forces cause the Great Depression*, New York, 1986, str. 58.

„Burne dvadesete“ bile su doba kada je Amerika strahovito napredovala. Ukupno ostvareni prihod porastao je s 74,3 milijarde dolara 1923. godine, na 89 milijarda dolara 1929. Ipak, dobrobit „Coolidgeova blagostanja“ nije jednako prihvaćena među Amerikancima. Prema studiji Brookinsova instituta 1929. g. 0,1% najviše klase Amerikanaca imalo je kombinirani prihod jednak 42% najnižoj klasi. Tih 0,1% najviše klase Amerikanaca kontroliralo je 34% ukupne štednje, dok 80% Amerikanaca nije imalo nikakve uštede. ² Veliki moćnik automobilske industrije Henry Ford transparentnim je primjerom nejednake distribucije bogatstva između bogatih i srednje klase. Naime, Henry je Ford prijavio osobni prihod od 14 milijuna dolara, u istoj godini kada je prosječni osobni prihod bio 750 dolara po stanovniku. Prema današnjim standardima, kad je prosječni prihod u SAD-u oko 18.500 dolara, Henry Ford bi zarađivao preko 345 milijuna dolara godišnje. Loša distribucija prihoda između bogate i srednje klase rasla je tijekom trećega desetljeća XX. stoljeća. Dok je raspoloživi dohodak po osobi rastao 9% od 1920. do 1929. godine, oni unutar 1% najviše klase uživali su izvanredan porast od 75% po osobi.

Glavni razlog za taj veliki i rastući jaz između bogatih i radne klase bio je povećani *output* (gotovi proizvod) proizvodnje u tom razdoblju. Od 1923. do 1929. prosječni *output* po radniku u proizvodnji porastao je 32%. Tijekom istoga razdoblja prosječna plaća za poslove u proizvodnji, narasla je samo 8%. Tako su plaće porasle po stopi od 0,5%, u skladu s porašću produktivnosti. Kako su troškovi proizvodnje brzo padali, plaće su sporo rasle, a cijene ostale iste, veći dio koristi od povećane produktivnosti imale su velike korporacije. U stvari, od 1923. do 1929. godine, dobit korporacija porasla je 62%, a dividenda 65%. ³

Federalna je vlada također pridonijela sve izraženijem jazu između bogate i srednje klase. Administracija je Calvina Coolidgea (i konzervativno-kontrolirana vlada) favorizirala poduzetništvo i kao rezultat toga, bogate koji su ulagali u takve poslove. Primjer zakona što podupire rečenu politiku, *Zakon je o prihodima* iz 1926. što ga je odobrio predsjednik Coolidge, 26. veljače 1926. – tim su zakonom uvelike smanjeni federalni prihodi i porezi na nasljedstvo. Andrew Mellon, Coolidgeov ministar financija, bio je glavnim pokretačem smanjenja tih i drugih poreza tijekom dvadesetih godina. Zapravo, on je bio u mogućnosti smanjiti federalne poreze tako da je čovjek s milijunskim godišnjim prihodom, imao smanjen porez sa 600 na 200 tisuća dolara. Čak je i Vrhovni sud imao negativnu ulogu, produbljujući, na određeni način, jaz između društvenih slojeva. Godine 1923. u slučaju

---

² M. N. Rothbord, *A History of money and banking in the United States*, New York, 1989, str. 116. - 118.

³ M. N. Rothbord, isto, str. 120. - 121.

Adkins protiv Dječje bolnice, Vrhovni sud je presudio da je *Zakon o minimalnoj plaći*, protuustavan.⁴

Velika i rastuća nejednakost između bogatih i građana s prosječnim dohotkom, destabilizirala je gospodarstvo SAD-a. Da bi gospodarstvo pravilno funkcioniralo, ukupna potražnja mora biti proporcionalna ukupnoj ponudi. U gospodarstvu s takvom nejednakom raspodjelom prihoda, nije sigurno da će potražnja uvijek biti jednaka ponudi. U biti krizu tijekom dvadesetih godina inicirao je tržišni višak. Nije da višak proizvoda industrijskog društva nije bio poželjnim, nego oni čije potrebe nisu bile zaštićene, gube kupovnu moć, dok su bogati bili zadovoljni s trošenjem malog dijela svoga prihoda. 1932. članak u *Najnovijoj povijesti* raščlanjuje problem loše raspodjele bogatstva: *Još uvijek se molimo da imamo kruha svakog dana. Ipak, previše je kruha, previše je pšenice i kukuruza, mesa i ulja i gotovo svake druge pogodnosti potrebne čovjeku za njegovo postojanje i materijalnu sreću. Nismo u mogućnosti kupiti u izobilju ono što moderne metode poljoprivrede, rudarstva i proizvodnje omogućuju u tako ogromnim količinama.*⁵

Tri četvrtine populacije u SAD-u potrošile bi gotovo cjelokupni godišnji prihod da bi pribavile dobra poput hrane, odjeće, radija i automobila. Riječ je o siromašnijem dijelu stanovništva te pripadnicima srednje klase čiji se prihodi kreću oko ili čak i manje od 2500 dolara godišnje. Donje $\frac{3}{4}$ populacije imale su ukupne prihode manje od 45% kombiniranog nacionalnog prihoda; 25% populacije visoke klase imalo je u nacionalnom prihodu više od 55% udjela. Dok su bogate obitelji previše kupovale, od obitelji koja je imala zaradu od 100 tisuća dolara godišnje, nije se moglo očekivati da za hranu potroši 40 puta više, od one koja je zarađivala samo 2500 dolara godišnje ili da kupi 40 automobila, 40 radio-prijamnika ili 40 kuća.

Kroz takvo razdoblje neravnoteže, SAD se oslanja na dvije stvari, da bi gospodarstvo ostalo na podjednakoj razini: riječ je o prodaji kredita, luksuznoj potrošnji te poslovnim ulaganjima bogatih.

Rješenje problema za populacijsku većinu bez dovoljno novca za zadovoljenje svih potreba, otvaranje je različitih kreditnih linija. Koncept *kupovanja sada i plaćanja kasnije*, brzo je prihvaćen. Do kraja 1920. godine, 60% automobila i 80% radijskih prijarnika kupljeno je na kredit. Između 1925. i 1929. godine, ukupni iznos kredita na obročnu otplatu više se nego udvostručio; s 1,38 milijarde na 3 milijarde dolara. Kredit na obročnu otplatu omogućio je „premještanje budućnosti u sadašnjost“, primjećuje

---

⁴ J. K. Galbraith, *The Great Crash 1929*, Pittsburgh, Kansas, 1986, str. 85. - 87.

⁵ R. S. McElvaine, *The Great Depression: America, 1929 - 1941*, Pittsburgh, Kansas, 1986, str. 215. - 216.

predsjednički Odbor za socijalni razvoj.⁶ Takva strategija stvorila je umjetnu potražnju za proizvodima što ih si ljudi inače nisu mogli omogućiti. To je odgađalo „dan obračuna“, ali je u znatnoj mjeri povećavalo buduće katastrofalne posljedice. „Premještanjem budućnosti u sadašnjost“, kad je „budućnost“ stigla, ostalo je malo onoga, što već nije bilo kupljeno. Stanovništvo više nije bilo u mogućnosti svoju zaradu trošiti na kupovinu novih dobara jer je znatniji dio plaće odlazio na otplatu prošlih kupovina. Gospodarstvo se SAD-a također oslanjalo na luksuzna trošenja i ulaganja bogatih. Poslovna ulaganja i štednja važne su da bi gospodarstvo ostalo uravnoteženo; ipak, u svojim ekstremima i jedan i drugi gospodarski čimbenik, daju negativan rezultat. Veća ulaganja obično znače i veću produktivnost; kako rezultati povećane produktivnosti nisu razmjerno distribuirani, problem raspodjele prihoda (i prevelike proizvodnje) samo je produbljen. Naposljetku, potraga za većim profitom nego je ulaganje, dovela je do širenja tržišnoga mešetarenja.⁷

Neravnomjerna distribucija bogatstva unutar nacije, nije bila ograničena samo na distinkciju između društvenih slojeva, nego se odnosila na cijelu industriju. Godine 1929. gotovo dvjesto korporacija kontrolirale su približno polovicu ukupnog korporacijskog bogatstva. Dok je automobilska industrija cvjetala tijekom dvadesetih, dohodak nekih industrija, a posebice poljoprivrede, u neprekidnu je opadanju. 1921. godine, dakle iste godine kada je automobilska industrija *Ford* prijavila rekordnu aktivu veću od 345 milijuna dolara, cijena je hrane pala gotovo 72%, zbog ogromnoga viška. Dok je prosječni prihod po osobi 1929. bio 750 dolara za sve Amerikance, prosječni godišnji prihod za radnika u poljoprivredi bio je samo 273 dolara. Napredak tijekom dvadesetih godina, nije bio jednak u svim gospodarskim granama.⁸ Ustvari, većina gospodarskih djelatnosti što su napredovale u trećem desetljeću XX. stoljeća, na neki su način bile povezane s automobilskom industrijom ili s industrijom radio-prijamnika.

Automobilska je industrija bila vodećom industrijskom silom dvadesetih godina. Do 1928. godine, s više od 21 milijuna automobila na cesti, postojao je približno jedan automobil na šest Amerikanaca. Industrije s najvišom stopom napretka bile su one čija je proizvodnja bila povezana s automobilskom industrijom. Napredna industrija čelika prodavala je približno 15% svojih proizvoda automobilskoj industriji. Industrija kovina, olova i druge industrije metala podjednako su zarađivale. Automobili 20-ih, uvelike su koristili industriji stakla, kože i tekstila. Čak i proizvođači guma što su upotrijebljene za automobile, mnogo brže se razvijaju od same

---

⁶ P. Temin, isto, str. 93. - 97.

⁷ P. Temin, isto, str. 108. - 110.

⁸ M. N. Rothbord, isto, New York, 1989, str. 16.

automobilske industrije, a razlog je praktičan; svaki automobil za vrijeme „svoga radnog vijeka“, naime, treba više od jednog seta guma. Industrija nafte također je profitirala i širila se. Kompanije poput Ethyl korporacije zaradile su milijune s proizvodima poput aditiva za automobilsko gorivo.

I hoteli i moteli masovno su otvarani. S tako bogatom višom klasom, luksuzni hoteli bili su gospodarskom potrebom. Samo 1924., hoteli poput „Mayflowera“ (Washington D.C.), „Parker housea“ (Boston), „Palmer housea“ (Chicago) i „Peabodya“ (Memphis) otvorili su svoja vrata.⁹ Naposljetku, što je vjerojatno i najvažnije, građevinska industrija imala je veliku korist od automobila. S rastućim brojem automobila, postojala je velika potražnja za asfaltiranim cestama. Tijekom dvadesetih godina, Amerikanci su svake godine trošili više od milijardu dolara na izgradnju i održavanje autocesta i najmanje još 400 milijuna dolara godišnje na gradske ceste. Automobilska je industrija utjecala na izgradnju mnogo više od toga. Automobili su bili u središtu urbanizacije zemlje dvadesetih godina jer su mnoge druge industrije ovisile o njima. Ekspanzivna je urbanizacija rezultirala povećanom stanogradnjom te izgradnjom tvornica, ureda i trgovina. Od 1919. do 1928. građevinska se industrija povećala za gotovo 50% (oko 5 milijardi \$).¹⁰

U istom su razdoblju napredovali i oni poslovi što su ovisili o industriji radio-prijamnika. Radio-stanice, trgovine elektroničkom opremom i industrija električne energije trebali su radijski prijamnik da bi egzistirale, pouzdavajući se u njegov, još veći razvitak i još masovnije osvajanje tržišta. Do 1930. godine 40% američkih obitelji posjedovale su radijski uređaj. 1926. počele su se pojavljivati veće radijske postaje, kao što je National Broadcasting Company (NBC). Reklamna je industrija također postala ovisna o radiju – promidžba postaje vrlo unosnim poslom. Nekoliko čimbenika vodilo je do koncentracije bogatstva unutar automobilske industrije i industrije radio-prijamnika. Prvo, tijekom Prvoga svjetskog rata i automobili i radio-uređaji značajno su unaprijeđeni. Oba proizvoda, dakako, postojala su i prije, ali je radijski prijamnik, bio i više nego eksperimentalan.¹¹ Zbog ratnih potreba, do 1920. godine, automobili, radio-uređaji i dijelovi potrebni za izgradnju tih dobara proizvođeni su u velikim količinama; radna snaga u tim industrijama organizirana je i iskusna. Proizvodna postrojenja već su postojala, kao i infrastruktura. Drugo, zbog vladinih olakšica lako se dolazilo do kredita, pa je bilo i više novca za

---

⁹ C. P. Kindleberger, *The World in Depression; 1929 – 1939*, New York, 1988, str. 65. - 70.

¹⁰ T. H. Watkins, *The Great Depression: America in the 1930s*, Pittsburgh, Kansas, 1983, str. 74. - 76.

¹¹ T. H. Watkins, isto, str. 79. - 82.

ulaganje u te industrije. Zahvaljujući predsjedniku Coolidgeu i poslovnom svijetu, Odbor za federalne rezerve držao je diskontnu stopu niskom.¹²

Federalna je vlada favorizirala nove industrije, za razliku primjerice, od poljoprivrede. Tijekom Prvoga svjetskog rata vlada je subvencionirala farme i plaćala apsurdno visoku cijenu za pšenicu i ostale žitarice. Osim toga, ohrabrivala je farmere da kupuju više zemlje, da moderniziraju metodologiju proizvodnje te idu ukorak s razvojem tehnologije kako bi povećali proizvodnju. To je posebice bilo značajno u vrijeme ratnih godina, kada se ratnim događajima pogođena Europa, također morala prehranjivati. Ipak, čim je rat završio, Coolidgeova je administracija naprasno prekinula svoju politiku pomaganja farmerima.¹³ Tijekom I. svjetskoga rata, vlada SAD-a plaćala je nevjerojatnu cijenu od 2 dolara za bušel pšenice; do 1920. godine cijena je pšenici pala čak do 67 centa za bušel. Farmeri su se zadužili - cijena proizvodnje je rasla, dok je cijena hrane padala. Iako se nastojalo pomoći farmerima s *Ugovorom o poljoprivrednim kreditima* iz 1923., u cjelini američka je administracija zapostavila farmere.

Kada se cijene robe na tržištu određuju umjetno i izvan tržišnih zakona, stvara se plodno tlo za gospodarske malverzacije i neravnomjernu raspodjelu bogatstva. Nakon nekog vremena, država više ne može podnijeti izdatke zbog umjetnog formiranja cijena robe, događa se nagli pad cijene (uspostavljena je realna cijena) i proizvođači odnosno seljaci trpe ogromne gubitke.

Problem s tako velikom koncentracijom bogatstva i tako velikom vjerom u dvije industrije, jednak je problemu da premali broj ljudi ima preveliko bogatstvo. Gospodarstvo se pouzda u te dvije industrije, vjerujući u njihovu ekspanziju i rast, na taj način nadajući se i vlastitu napretku. Ako bi te dvije industrije, automobilska i industrija radio-prijamnika, usporile ili zastale, i ukupno gospodarstvo bi doživjelo depresiju ogromnih razmjera.¹⁴ Temeljni je problem automobilske i industrije radio-prijemnika da se nisu mogle širiti neograničeno iz jednostavnog razloga što su potrebe stanovništva bile limitirane. Kada su automobilska i industrija radio-prijamnika počele pokazivati znakove stagnacije, shodno tomu, i industrije koje su ovisile o njima, doživjele su recesiju, što je u konačnici dovelo do pada proizvodnje američkoga gospodarstva u cjelini. Marginalizirana poljoprivreda, i prije nego je gospodarstvo doživjelo kolaps, velikim je dijelom bila devastirana.

Posljednja veća nestabilnost američkog gospodarstva u svezi je s problemima međunarodne distribucije bogatstva. Dok je Amerika napredovala 20-ih, europske su se države borile s izgradnjom nakon ratnih

---

¹² T. H. Watkins, isto, str. 85. - 89.

¹³ J. K. Galbraith, *The Great Crash 1929*, Pittsburgh, Kansas, 1986, str. 123. - 130.

¹⁴ T.H. Watkins, isto, str. 103. - 107.

šteta. Tijekom Prvog svjetskog rata vlada je SAD-a posudila svojim europskim saveznicima 7 milijarda dolara i još 3,3 milijarde do 1920. Uzimanje zajmova nastavljeno je i tijekom dvadesetih godina; ukupni je europski dug 1924. godine iznosio 900 milijuna dolara da bi 1927. i 1928. dosegnuo 1,25 milijardi dolara. Više od 90% tih sredstava bilo je potrošeno za kupovinu američkih proizvoda. Zemlje, kojima je SAD posudio novac (V. Britanija, Italija, Francuska, Belgija, Rusija, Jugoslavija, Estonija, Poljska i dr.), nisu bile u stanju otplatiti dugove. Njihovo zlato otišlo je u SAD tijekom i nakon svršetka rata; zlato iz državnih riznica više se nije moglo koristiti bez totalnog uništenja vlastitih valuta. Povjesničar John D. Hicks opisuje stav saveznika prema otplati zajmova SAD-u: *S njihova gledišta, Rat je vođen zbog zajedničkog cilja, a pobjeda je bila jednako važna za sigurnost SAD-a kao i za njihovu vlastitu. SAD je ušao u borbu kasno i nije snosio takve gubitke i žrtve kao što su snosili saveznici. Oni su to platili u dolarima i sad žele svoje dolare natrag.*¹⁵

Bilo je nekoliko uzroka neravnopravna financijskoga odnosa između SAD-a i Europe. Najočitijim razlogom ratna su razaranja što su u konačnici rezultirala i devastacijom europskoga gospodarstva. Tvornice, kuće i farme uništene su u ratu. Jednako važan uzrok nejednake distribucije bogatstva porezna je politika SAD-a. Da bi zaštitio američko gospodarstvo, SAD uvodi carinske pristojbe na uvoz iz stranih zemalja, a one dosežu vrhunac tijekom dvadesetih i ranih tridesetih godina. Ugovorom *Fordney-McCumber* iz 1922. i *Hawley-Smoot carinama* iz 1930. godine, SAD povećava mnoge pristojbe 100% pa čak i više. Posljedicom je takve carinske politike onemogućavanje egzistencije europskoga proizvoda na području SAD-a, barem ne u iole prihvatljivim količinama.

Dvadesetih godina SAD su nastojale biti „svjetski bankar, proizvođač hrane i tvorničar, a zauzvrat kupiti što je moguće manje od ostatka svijeta“. Ovakav stav nije se mogao dugo održati. Sjedinjene Države održavale su visoke trgovinske barijere da bi zaštitile američko gospodarstvo, ali ako ne postoji reciprocitet, onda nema načina da Europljani kupuju američke proizvode ili da plaćaju kamate na zajmove SAD-a.¹⁶ Slabljenje međunarodnog gospodarstva svakako je pridonijelo Velikoj gospodarskoj krizi. Europa se oslanjala na zajmove SAD-a kako bi mogla nabavljati američke proizvode, a SAD je trebao Europu kao jednog od većih konzumenata američkih proizvoda. Do 1929. 10% američkog bruto nacionalnog proizvoda odlazilo je na izvoz. Kada strane zemlje nisu više mogle kupovati proizvode SAD-a, izvoz SAD-a pada za 30%. Taj gubitak od

---

¹⁵ C. P. Kindleberger, isto, str. 97. - 100.

¹⁶ C. P. Kindleberger, isto, str. 107. - 111.

1,5 milijarda dolara, od 1929. do 1933., činio je 1/8 ukupnog gubitka u prometu u ranim godinama krize.

Masovna špekulacija pojava je što je obilježila drugu polovinu dvadesetih godina. Samo tijekom 1929. godine, ostvaren je rekordni promet od 1,124.800.410 dionica na njujorškoj burzi vrijednosnica. Od ranih 20.-ih do rujna 1929. Dow Jones industrije narastao je s 191 na 381. Takva vrsta profita bila je neodoljiva ulagačima. Zarada poduzeća postala je manje interesantnom; dokle god su cijene vrijednosnica rasle, bilo je moguće ostvariti golemu dobit.¹⁷ Primjer je takva ulaganja RCA korporacija čije su cijene vrijednosnica skočile s 85 na 420 dolara tijekom 1928., iako spomenuta korporacija nije isplatila niti jednu dividendu. Kroz „čudo“ kupovanja vrijednosnica na granici, pojedinac je mogao kupiti vrijednosnice bez novca. Kupovanje vrijednosnica na granici funkcioniralo je poput kupnje automobila na kredit. Koristeći primjer RCA, John Doe mogao je kupiti jednu dionicu te kompanije imajući svojih 10 dolara i posuđujući 75 od svojeg brokera. Ako proda vrijednosnicu za 420 dolara godinu kasnije, za svoj ulog od 10 dolara zaradio bi 341,25 dolara (420 dolara minus 75 i 5% kamata koje duguje brokeru). Pomama ulagača za takvom dobiti dovela je tržište do posudaba velikih razmjera. Do sredine 1929. ukupni brokerski zajmovi bili su preko 7 milijarda dolara; u sljedeća 3 mjeseca taj broj dosegnuo je 8,5 milijarda dolara. Kamate na brokerske zajmove bile su visoke, čak i do 20%, u ožujku 1929. Takav skok u špekulacijama na tržištu bio je temeljen na povjerenju. Na isti način, veliki tržišni slom 1929. godine, temeljen je na strahu.¹⁸

Cijene su padale još od 3. rujna ali su ljudi ipak bili optimistični. Špekulanti su se nastavljali gomilati na tržištu. U ponedjeljak, 21. listopada cijene su ubrzano padale. Ulagači su postali sumnjičavi. Znajući da cijene padaju, ali ne i koliko, počeli su brzo prodavati. Ovo je uzrokovalo brži kolaps. Cijene su se nakratko stabilizirale u utorak i srijedu, ali onda na „crni četvrtak“, 24. listopada, ponovno se događa pad vrijednosti. Do tada, svi su veći ulagači izgubili povjerenje u tržište. Djelomičan oporavak postignut je u petak i subotu, kada je skupina bankara nastojala zaustaviti slom; ali u ponedjeljak 28., cijene ponovno počinju padati. Do kraja dana tržište je palo za 13%. Sljedeći dan, u „crni utorak“, nečuvjenih je 16,4 milijuna dionica promijenilo vlasnika. Cijena je vrijednosnicama toliko pala da tijekom dana nije bilo kupaca, bez obzira na cijenu.¹⁹

Ovakva špekulacija i rezultat sloma tržišta vrijednosnica bili su poput „okidača“, tada već prilično nestabilna gospodarstva SAD-a. Zbog

---

¹⁷ M. N. Rothbord, isto, str. 65. - 69.

¹⁸ J. K. Galbraith, isto, str. 168. - 171.

¹⁹ J. K. Galbraith, isto, str. 175. - 180.

neravnomjerne distribucije bogatstva, gospodarstvo dvadesetih uvelike se temeljilo na povjerenju. Slom tržišta potkopao je to povjerenje. Bogati su prestali trošiti na luksuzna dobra i ulagati na duže vrijeme. Srednja klasa i siromašni prestali su kupovati na kredit zbog straha od gubitka posla. Između listopada i prosinca 1929. godine, kao posljedica velikoga sloma, i industrijska je proizvodnja zabilježila pad veći od 9%. Posljedicom je opisanih događanja masovno otpuštanje, što rezultira nemogućnošću otplaćivanja zaduženja. Radio-uređaji i automobili kupljeni na kredit morali su biti vraćeni. Napredne industrije što su bile povezane s automobilskom i industrijom radio-prijamnika, počele su propadati. Bez automobila ljudi nisu trebali gorivo i gume, bez radio-uređaja nisu trebali električnu energiju. Na međunarodnoj sceni, bogati su prestali posuđivati novac stranim zemljama. S tako velikim profitom što se mogao zaraditi na tržištu vrijednosnica, nitko nije želio pozajmljivati novac za male kamate. Da zaštiti nacionalno gospodarstvo, SAD je nametnuo veće carine. Stranci su prestali kupovati američke proizvode. Došlo je do masovnog otpuštanja, zatvaranja trgovina, te propadanja banaka i tvornica.²⁰

Godine 1930. bilo je 5 milijuna nezaposlenih, dočim se taj broj 1932. penje na čak 13 milijuna. Zemlja je sve brže tonula u katastrofu.²¹ Velika gospodarska kriza je započela.

Hooverovo upravljanje krizom

Herbert Hoover došao je na vlast obećavajući Amerikancima „pile u svakom loncu i auto u svakoj garaži“ i „konačnu pobjedu nad siromaštvom“. Uskoro će požaliti što je dao ta obećanja. Godinu dana nakon njegove inauguracije, burza je krahirala, šaljući gospodarstvo SAD-a u Veliku gospodarsku krizu, najočajnja vremena što će Amerikanci ikada upoznati.

Rođen 1874. u kvekerskoj obitelji u ruralnoj Iowi, Hoover je ostao siročić s 9 godina. Odlučan da pohađa novoutemeljeno Stanfordsko sveučilište u Kaliforniji, Hoover je naporno radio da bi poboljšao svoje osrednje ocjene. Nakon stjecanja diplome geologije Stanfordskog sveučilišta, Hoover je postao inženjer rudarstva, putujući svijetom procjenjujući prosperitetne rudnike za potencijalnu kupnju. Oženio je briljantnu Lou Henry, jedinu žensku studenticu geologije na Stanfordu. Lou Hoover je uskoro magistrirala, a nije nevažnim podatkom da je bila poliglotkinjom;

---

²⁰ William Trufant Foster, *Psychological Factors in Business Depression*, „New York Times“, 10. siječnja 1932, str. 12.

²¹ P. Temin, isto, str. 185. - 191.

vladala je s osam jezika. Zanimljivošću je da su ona i predsjednik, kada nisu željeli da ih čuje osoblje Bijele kuće, razgovarali na mandarinskom jeziku.

Do 1914., Hoover je postao milijunašem; obogatio se na visokim položajima, vlasnikom je rudnika srebra u Burmi, a znatan prihod mu je donosila i autorska naknada za objavljivanje knjiga o rudarskom inženjerstvu.²²

Prvi svjetski rat lansirao je Hoovera na međunarodnu scenu kada je uložio svoj novac, s nekolicinom svojih prijatelja, kako bi pomogao Odboru za pomoć Belgiji. Hoover je očito bio organizacijski genij, prikupio je gotovo milijardu dolara za hranu i lijekove. Dok je predsjednik Wilson bio na vlasti, Hoover je, tijekom rata, vodio Ministarstvo prehrane šaljući 34 milijuna tona američke hrane, odjeće i ostalih namirnica ratom uništenoj Europi. Njegovo ime postalo je dobro poznata riječ – svi su znali što je značilo „huverizirati“ – opskrbiti kućanstva materijalom za ratne svrhe. Hoover je profesionalno obavljao gospodarske dužnosti za vrijeme Wilsona, Hardinga i Coolidgea, gradeći ugled za viziju i djelotvornost.

Po svemu sudeći, svatko razuman želio je Hoovera za predsjednika. Razumno je bilo očekivati da čovjek takvog poslovnog iskustva i vještine, bude i izvrsnim predsjednikom.

Hoover je lako pobijedio na izborima 1928., kada su ga republikanci nominirali za predsjednika. Njegova kampanja nije odobravala subvencije farmi, podupirala je prohibiciju, zalagala se za niže poreze. Protivnik mu je bio demokrat Al Smith iz New Yorka, katolik čija je karijera bila politički oblikovana. Smith nije imao šanse. Protestantski svećenici u ruralnoj Americi upozoravali su svoje župljane da je glas za Al Smitha glas za „Alkoholičara“. Smith nije uspio pobijediti niti u vlastitoj državi New York, a Hoover je postigao potpun uspjeh na izborima.²³

Ono što se u tom trenutku činilo najboljim rješenjem na izborima pokazat će se ogromnom pogreškom što je uvelike utjecala na početak, ali i na daljnji razvoj velike gospodarske krize, jer svi su pokušaji suzbijanja krize, bili neuspješni. Hoover se nije znao nositi s izazovom upravljanja zemljom u kriznoj situaciji.

U skladu s poslovnom filozofijom toga razdoblja, Hooverova je vlada izgledala kao klub korporacijske gospode, a uključivala je i 6 milijunaša. S Hooverova gledišta, spajanje privatnih poduzeća sa znanošću i tehnologijom, iskorijenilo bi siromaštvo i etabliralo novi društveni poredak. Vladini programi, prema Hooverovu mišljenju, bili su preprekom tom cilju; zato je

---

²² J. B. Morton, *The progressive presidents: T. Roosevelt, W. Wilson, H. Hoover, F. D. Roosevelt, L. B. Johnson*, New York, 1982, str. 223. - 226.

²³ J. B. Morton, isto, str. 228. - 229.

odlučno zagovarao smanjenje korporacijskih poreza da bi stimulirao rast i oslobodio gospodarstvo vladina utjecaja.

Nažalost, u danim okolnostima 1929. g., Hoover je mislio kako su usponi i padovi poslovnog ciklusa bili prirodni fenomen s kojim se ne bi trebalo baviti. Nepokolebljivo je ustrajao u tome i odbio je osigurati izravnu federalnu pomoć kad je tržište propalo, tjerajući milijune Amerikanaca u siromaštvo. Kako se kriza odužila, Hooverovo ime je ostalo poznato, ali sada potpuno drukčije konotirano. Gotovo dva milijuna muškaraca, žena i djece lutalo je zemljom, živeći kao skitnice u prljavim, neuglednim gradovima nazvanima „Hoovervill“. Da se ne bi smrznuli, zamatali su se u novine ili „Hooverove pokrivače“, a divlju zečtinu što su jeli, nazivali su „Hooverovom prasetinom“.

Teško je vjerovati da čovjek koji je bio u stanju sebi priskrbiti bogatstvo, nije u stanju stečena iskustva primijeniti u vođenju države.

Dok su se republikanci i demokrati zauzimali za Hooverove olakšice, njegova novoutemeljena Financijska tvrtka za obnovu tajnim je kanalima slala milijun dolara dnevno kao pomoć gospodarstvu.²⁴ Stavljao je veto na ugovore, čekajući da njegov program „korporativne dobrobiti“ proradi. U javnosti je doživljen kao osoba koju nije briga, ne želeći priznati da ljudi gladuju i da njegove ideje nemaju uspjeha. U ljeto 1932., izgubio je značajnu potporu javnosti kada je pozvao generala Douglasa MacArthura da potjera prestrašene, ljute i očajne prosvjednike koji su kampirali na privatnim posjedima vlade. MacArthur je bio brutalan, upotrebljavajući konjicu, tenkove i vojnike s bajunetima. U metežu što je uslijedio, vojnici su tukli žene i djecu, paleći njihove kolibe koristili suzavac te ih na koncu potjerali preko rijeke Potomac.

Hooverove vanjskopolitičke odluke pogoršale su krizu. Usprkos savjetima ekonomista, Hoover je odobrio *Hawley-Scottov ugovor o porezima*, koji je ubrzao Veliku krizu onemogućavajući stranim zemljama prodaju proizvoda na području SAD-a. Zemlje poput Njemačke nisu bile u mogućnosti kupovati američke proizvode ili plaćati svoje ratne dugove. Trgovinske zapreke širile su se, blokirajući ulazak američkih proizvoda u Europu i Japan. Godine 1931. kada je Japan napao Mandžuriju, sjevernu pokrajinu Kine, SAD je mogao učiniti vrlo malo; osim verbalno-diplomatskoga prosvjeda, SAD, zbog vlastite ekonomske nemoći nije mogao učiniti ništa više pa stoga nije niti postojala realna ratna opasnost širih razmjera.²⁵

---

²⁴ *Public Vs. Private Financing of Relief Efforts Delivered in a press Conference* (Herbert Hoover's Speech), 3. veljače, 1931.

²⁵ *Hoover urges arms cut to revive trade in opening world chamber of commerce*, „New York Times“, 5. svibnja 1931, str. 1.

Ne samo političke, nego i velike gospodarske pogreške produbile su krizu u SAD-u i utjecale na pojavu i jačanje krize diljem svijeta.

Iako se Hoover ponovno kandidirao za predsjednika 1932., želeći dokazati da njegova politika može uspjeti, Amerikanci su se zainteresirali za demokrata Franklina D. Roosevelta i za *New Deal* program što ga je on promovirao. Hoover je napustio Bijelu kuću posramljen, podnoseći javno negodovanje jer je uzrokovao Veliku krizu.²⁶

Hoovera se više ne krivi za uzrokovanje krize, ali mu se spočitava nedjelotvornost i svojevrsna pasivnost te relativna dugotrajnost krize. Hoovera povijest ocjenjuje kao čovjeka velike vizije, koja nažalost, u vrijeme najveće gospodarske krize u SAD-u nije donijela nikakva inventivna pomaka što je rezultiralo gotovo potpunim privrednim kolapsom, a u svezi s tim i bankrotima pojedinaca. U povijesti će ostati zapamćen kao tragični gubitnik.²⁷

Kada se pojavio čovjek koji je Amerikancima u teškim trenucima mogao ponuditi plan, ohrabrenje i izlaz iz krize, bilo je logično da Franklin Delano Roosevelt postane novi miljenik Amerike.²⁸

Naravno da gubitak na izborima nije predstavljao iznenađenje, s obzirom na Hooverov utjecaj na krizu. Nakon krize, postavljalo se logično pitanje: je li se kriza mogla izbjeći, ili jesu li se barem mogle ublažiti njezine posljedice. S obzirom na sve pogreške što ih je Hoover učinio u upravljanju državom i krizom, nameće se logičan zaključak da je sposobniji i odlučniji predsjednik, mogao napraviti puno više.

Roosevelt protiv krize

Godine 1922. F. D. Roosevelt postao je guvernerom države New York. Gospodarstvo SAD-a sve je više pokazivalo znakove nestabilnosti i guverner Roosevelt previdio je da će kriza ubrzo nastupiti. Slom tržišta vrijednosnica 1929. godine uništio je uštedevine i oduzeo sredstva za život milijunima Amerikanaca, a mjere predsjednika Hoovera, učinile su, u to vrijeme, više štete nego koristi. U međuvremenu, u državi New York Roosevelt je pokrenuo inicijativu za izlazak iz krize koja je zasjenila njegove buduće poteze u borbi protiv krize: osiguranje od nezaposlenosti, mirovine za starije, ograničenje radnih sati i opsežni projekti javnih radova. Njegova

---

²⁶ *Outlining the New Deal program (Roosevelt's Fireside Chats)*, 7. svibnja 1933.

²⁷ *Hurley Finds Hoover unafraid of Tax rise*, „New York Times“, 20. studenog 1931, str. 1.

²⁸ *First Inaugural address of the President Roosevelt (Nothing to Fear but Fear Itself Speech)*, Washington, D. C., 4. ožujka 1933.

popularnost osigurava mu reizbor za guvernera što je bila rijetkost usred krize.

Do vremena predsjedničkih izbora 1932. godine, američka bijeda bila je gora no ikad i nije bilo naznake poboljšanja. U ovakvu okruženju, popularni guverner s dva mandata iz New Yorka, osigurao je svoju nominaciju ispred Demokratske stranke na Četvrtom saboru demokrata. Obećavajući agresivnu vladinu intervenciju i *New Deal*, Roosevelt je kao „metak“ uletio u ured. U svom inauguralnom obraćanju, Roosevelt je dao nadu malodušnim Amerikancima i cijeloj naciji, uvjeravajući ih: „Nemamo se čega bojati, osim samoga straha.“²⁹

U prvih je sto dana svojega predsjednikovanja, Roosevelt progurao velik broj zakona, a istaknuti su programi reforme banaka, Zakon o poljoprivrednom subvencioniranju i novi plan za oporavak industrije. Njegovi argumentirani govori, prenošeni preko radija, smirili su naciju. Da bi brzo riješio krizu gladovanja i visoke stope nezaposlenosti, Roosevelt je osigurao izravne olakšice poput novčane pomoći siromašnima i utemeljio Korpus za zaštitu javnih radova (CCC) te Vladu javnih radova. Tisuće ljudi diljem zemlje počeli su raditi gradeći mostove, ceste, kanalizacije, sadeći drveće i čisteći plaže.

Njegova Savezna ulagačka osiguravajuća korporacija (FDIC) jamčila je za bankovnu ušteđevinu američkih obitelji, kao što jamči i danas.

Do kraja svoga drugog mandata, Roosevelt je ustanovio ulogu savezne vlade kao gospodarskog jamca i stimulatora američkog gospodarstva. Unatoč opsežnim mjerama, Amerika se nije uspjela potpuno oporaviti od krize do početka mobilizacije za Drugi svjetski rat. Roosevelt je pokušao uvjeriti Amerikance da se bore protiv gospodarske pošasti kao što bi se borili protiv invazije strane vojske; slučajno, dogodio se stvarni rat u Europi i Aziji, koji je potpuno izvukao Ameriku iz krize.³⁰

Uspjesi i neuspjesi *New Deal*a

Kad je predsjednik Roosevelt preuzeo dužnost 1933. godine, grozničavo je stvarao programe kojima bi donio olakšanje, stvorio nova radna mjesta i stimulirao ekonomski oporavak Sjedinjenih Država. Ti su programi nazivani „Alphabet soup“ (juha sa slovima) kao i *New Deal*.

Zakon o bankarstvu

6. ožujka 1933. zatvorio je sve banke u Državi i prisilio Kongres da donese *Zakon o bankarstvu*, dajući vladi priliku da provjeri stanje svih

---

²⁹ R. F. Himmelberg, isto, str. 312. - 315.

³⁰ R. F. Himmelberg, isto, str. 319. - 325

banaka. Kongres je oformio Saveznu korporaciju za zaštitu uloga čija je zadaća bila osigurati uloge do 5000 dolara.

Te su mjere ponovno vratile vjeru Amerikanaca u banke. Amerikanci se više nisu bojali da će izgubiti svu ušteđevinu, u slučaju propasti banke. Vladini inspektori zaključili su da većina banaka dobro posluje pa su dvije trećine njih ubrzo ponovno otvorene. Nakon ponovnog otvaranja, ulaganja su bila znatno veća od podizanja novca.³¹

Uprava za saveznu pomoć (FERA)

Vodio ju je Harry Hopkins, bivši socijalni radnik. Ta je agencija slala sredstva ispražnjenim lokalnim agencijama za pomoć. Za dva sata izdano je 5 milijuna dolara. Hopkins je vjerovao da ljudima treba omogućiti da rade, a ne davati milostinju. Njegov je program financirao i programe javnih radova.

Rezultat je toga programa oživljavanje mnogih programa za pomoć.

Uprava za javne radove (CWA)

Taj program javnih radova pružio je mogućnost masovna zapošljavanja u izgradnji ili popravku cesta, parkova, zračnih luka itd. U konačnici, djelovanjem te agencije zaposleno je 4 milijuna radnika.

Korpus za zaštitu javnih dobara (CCC)

Ovaj program zaštite okoliša zaposlio je 2,5 milijuna neoženjenih muškaraca na održavanju i obnavljanju šuma, plaža i parkova. Radnici su bili plaćeni samo 1 dolar na dan, ali su imali besplatan stan i hranu te obuku za rad. Od 1934. do 1937. taj je program financirao slične programe za 8500 žena.

Ishod: Korpus za zaštitu javnih dobara podučio je američke muškarce i žene samostalnom životu i povećao njihovo samopoštovanje.

Zakon o indijanskoj reorganizaciji

Taj zakon je stao na kraj prodaji plemenske zemlje i Indijancima vratio vlasništvo nad nepodijeljenom zemljom.

Zakon o obnovi nacionalne industrije (NIRA)

Pad cijena industrijskih proizvoda 1930. g. prouzročio je poslovne neuspjehe i nezaposlenost. *Zakon o obnovi nacionalne industrije* donesen je da bi zaustavio pad cijena, revitalizirao gospodarstvo i omogućio zapošljavanje. Taj je *Zakon* također dopuštao trgovačkim udrugama u mnogim industrijama da kodeksima propisuju plaće, radne uvjete, proizvodnju i cijene. *Zakon o obnovi nacionalne industrije* određivao je i minimalnu plaću.

Rezultati su primjene toga zakona u praksi: zaustavljanje strmoglavog pada cijena na kratko, ali s porastom plaća, rastle su i cijene. Stoga su potrošači prestali kupovati. Neprekidni krug hiperprodukcije i

---

³¹ R. F. Himmelberg, isto, str. 285. – 289.

premalo potrošnje opet su donijeli krizu poslovanja. Neki su smatrali da su kodeksi bili previše složeni, a *Zakon o obnovi nacionalne industrije*, prezahtjevan. Isti je *Zakon* kasnije proglašen neustavnim.

Uprava za javne radove (PWA)

Uprava za javne radove pokrenula je projekte kao što je, primjerice projekt izgradnja brane na rijeci Columbia.

Ishod: Jedan od najboljih dijelova *Zakona o obnovi nacionalne industrije*.

Zakon o saveznoj sigurnosti

Taj je *Zakon* tražio punu transparentnost informacija o vrijednosnicama koje se prodaju. Regulirao je tržište vrijednosnica. Kongres je također Odboru za savezne rezerve dao ovlasti da regulira kupnju vrijednosnica zbog marže.

Ipak, učinci ove zakonske odredbe nisu pogodovali gospodarstvu.³²

Zakon o zajmovima kućevlasnicima (HOLC)/Zakon o prilagodbi poljoprivrede (AAA)

Da bi pomagao ljudima da zadrže kuće, *Zakon o zajmovima kućevlasnicima* omogućavao je refinanciranje hipoteke kućevlasnika, sa srednjim primanjima.

Zakon o prilagodbi poljoprivrede pak, pokušao je regulirati cijene poljoprivrednih proizvoda. Dobit od novog poreza, naime, korištena je da bi poljoprivrednim subvencijama, poljoprivredno tržište bilo usmjereno na proizvodnju potrebitih i profitabilnih proizvoda.

Ishod: Poljoprivrednici su doslovce uklanjali određene životinje iz uzgoja i uništavali usjeve, kako im je rečeno prema *Zakonu o prilagodbi poljoprivrede*. Mnogi nisu mogli vjerovati da Savezna vlada provodi ovakvu akciju dok mnogi Amerikanci gladuju. Kasnije je i ovaj *Zakon*, proglašen neustavnim.

Uprava za dolinu Tennesseeja (TVA)

Uprava za dolinu Tennesseeja pomogla je poljoprivrednicima i otvorila nova radna mjesta u jednom od najzaostalijih dijelova Amerike.

Ishod: Reaktiviranje hidroelektrane osiguralo je jeftiniju struju, kontrolu poplava te su stvoreni uvjeti za mnoge gospodarske mogućnosti u cijeloj dolini rijeke Tennessee.

Uprava za unapređenje rada (WPA)

Ta je agencija osigurala posao za 8 milijuna Amerikanaca. Uprava za unapređenje rada gradila je ili popravljala bolnice, škole, zračne luke itd.

---

³² R. F. Himmelberg, isto, str. 295. - 312.

Ishod: Smanjenje nezaposlenosti.

Uprava za sigurnost farmi (FSA)

Uprava za sigurnost farmi ponudila je više od milijardu dolara farmerima; isto tako, ta je uprava vodila računa i o radnicima migrantima, osiguravajući za njih kampove diljem SAD-a.

Nacionalni (Wagnerov) zakon o radnim odnosima

Legalizirao je nešto što se u prošlosti ponekad prakticiralo - zatvorene trgovine u kojima su mogli raditi samo članovi sindikata i javne dražbe. *Zakon* je također uveo Nacionalni odbor za radne odnose koji se brinuo za provedbu.³³

Zakon o pravednim radnim standardima

Ovim *Zakonom* zabranjen je rad djeci, a određivao je i minimalnu plaću.

Ishod: Taj je *Zakon* bio dugoočekivana pobjeda naprednih društvenih reformatora.

Zakon o socijalnoj skrbi (SSA)

Zakon je uveo sustav koji je radnicima osiguravao starosnu mirovinu, odštetu za ozljedu na radu, osiguranje od nezaposlenosti i pomoć za slijepe i invalidne osobe.

Iako prvotni *Zakon o socijalnoj skrbi* nije pokrивao poljoprivrednike i radnike u kućanstvu, pomagao je milijunima Amerikanaca da se osjećaju sigurnije.³⁴

---

³³ R. F. Himmelberg, isto, str. 314. – 317.

³⁴ R. F. Himmelberg, isto, str. 321. – 326.

Zaključak

Potkraj 20-ih godina XX. stoljeća, u SAD-u dogodila se kriza što je imala katastrofalne posljedice za čitavu naciju. Milijuni ljudi ostali su bez posla, bez imovine, a stanje u državi nije davalo razloga za optimizam. U vrijeme velike gospodarske krize državom je upravljao Herbert Hoover i to politikom „na kapaljku“. Veliki problemi zahtijevaju oštre mjere, a ne upravljanje na Hooverov način. Sjedinjene Države zapale su u još veću krizu, a to je bio i kraj Hoovera na mjestu predsjednika. Nakon lošeg upravljanja krizom, bilo je logično da lako izgubi sljedeće izbore 1932. i bude zapamćen kao veliki gubitnik.

Predsjednička kampanja 1932. godine bila je uglavnom debata oko uzroka i mogućih rješenja za prevladavanje krize. Herbert Hoover koji je imao nesreću da je ušao u Bijelu kuću samo osam mjeseci prije kraha burze, borio se neumorno, ali njegovi naponi nisu revitalizirali gospodarstvo. Njegov demokratski protivnik F. D. Roosevelt već je bio popularan kao guverner države New York, za vrijeme razvoja krize. Roosevelt je isticao da je kriza proizašla iz loše republikanske gospodarske politike tijekom 20-ih godina. Hoover je odgovarao da je gospodarstvo na čvrstim temeljima, ali da su ga uzdrmale krizne situacije u svijetu, čiji počeci datiraju od Prvog svjetskog rata. Iza ovoga argumenta krila se jasna implikacija: Hoover se morao oslanjati uglavnom na proces prirodnog oporavka, dok je Roosevelt bio spreman koristiti ovlasti Savezne vlade za čiste eksperimentalne pokušaje.

Izbori su rezultirali premoćnom pobjedom Roosevelta koji je osvojio 22,800.000 glasova spram Hooverovih 15,700.000. Sjedinjene Države ulazile su u eru gospodarskih i političkih promjena što ih je pokrenuo Roosevelt svojim *New Deal* programima. Premda je bilo i neodgovarajućih učinaka, Rooseveltov program bio je temeljem izlasku iz krize, ali i put kojim će SAD postati vodećom svjetskom gospodarskom silom i ostati na toj poziciji do danas, kada im se proračunski suficit na godišnjoj razini, iskazuje u desetcima milijarda dolara.

Bilješke

HERBERT HOOVER

31. predsjednik SAD-a (1929. – 1933.)

Rođen: 10. kolovoza 1874. u West Branchi, Iowa

Umro: 20. listopada 1964. u New Yorku

Nadimak: „Veliki Inženjer“, „Gosp. Blagostanje“, „Gosp. Kriza“

Oženjen: Lou Henry (1875. – 1944.), 10. veljače 1899.

Religija: kveker

Obrazovanje: diploma Stanford sveučilišta

Politička stranka: republikanac

FRANKLIN DELANO ROOSEVELT

32. predsjednik SAD-a (1933. - 1945.)

Rođen: 30. siječnja 1882., Hyde Parku, u New Yorku

Umro: 12. travnja 1945. u Warm Springsu, u Georgiji

Nadimak: „FDR“

Oženjen: Anna Eleanor Roosevelt (1884. – 1962.), 17. ožujka 1905.

Vjera: episkopalac

Obrazovanje: diplomirao na Harvardu (1903.); pohađao studij prava na Kolumbiji (1904. -1907.)

Politička stranka: demokrat

Summary

In the end of 1920s, there was a recession in the USA, which had disastrous consequences for the whole nation. Millions of people became unemployed, lost their property, and the situation in the country did not give reasons for optimism. During the great depression, the country was ruled by Herbert Hoover with his policy “drop on drop”. Large problems require serious measures, and not administration in Hoover’s way. USA came into even bigger recession, and that was the end of Hoover being president. After his bad administration during recession, it was logical for him to easily loose the next presidential elections in 1932 and to be remembered as a great loser.

Presidential campaign in 1932 was mostly debate on causes and possible solutions of the crises. Herbert Hoover, who was unlucky to enter the White House only eight months before the Stock Exchange breakdown, fought tirelessly, but his efforts did not revive the economy. His democratic adversary, F. D. Roosevelt was already popular as a governor of the state of New York, during the crises. Roosevelt used to point out that depression originated in bad economical policy of Republicans during 1920s. Hoover would answer that the economy was built on firm foundation, but it was shaken by crises in the world, beginnings of which date back to World War One. There was a clear implication behind this argument: Hoover had to count mostly on process on natural recovery, while Roosevelt was ready to use authorities of federal administration to make experimental attempts.

The elections resulted in big victory of Roosevelt who won 22,800,000 of votes against Hoover’s 15,700,000. The United States of America were entering an era of economic and political changes, started by Roosevelt in his New Deal programs. Although there were some inadequate effects, Roosevelt’s program resulted in overcoming the recession, but it also made a way for the USA to become the world’s leading economic power and to stay in that position until present times, when their budget surplus annually amounts to billions and billions of dollars.

ISSN 1846-3819

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe

broj 1 i 2 (God. I)

Osijek, 2006./2007.

POVIJESNI ZBORNİK
godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe
br. 1 i 2, Osijek 2006./2007.

Nakladnik:

Odsjek za povijest – Filozofski fakultet Osijek

Za nakladnika:

Prof. dr. sc. Ana Pintarić, dekanica

Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta, predstojnik Odsjeka za povijest

Uredništvo:

Prof. dr. sc. Pavo Živković, Filozofski fakultet u Osijeku

Prof. dr. sc. Slobodan Čače, Sveučilište u Zadru

Prof. dr. sc. Mithad Kozličić, Sveučilište u Zadru

Prof. dr. fra Marko Karamatić, Franjevačka teologija, Sarajevo

Prof. dr. sc. Marjan Dimitrijević, Institut za nacionalna historija, Skopje

Izv. prof. dr. sc. Ivan Balta, Filozofski fakultet u Osijeku

Doc. dr. sc. Miroslav Akmadža, Filozofski fakultet u Osijeku

Izv. prof. dr. sc. Azem Kožar, Filozofski fakultet u Tuzli

Prof. dr. sc. Márta Font, Bölcsészettudományi Kar, Pécs

Glavni urednik:

Prof. dr. sc. Pavo Živković

Tajnik uredništva:

Mr. sc. Zlatko Đukić

Lektor i korektor:

Marica Grigić

Računalna obrada i prijelom:

Ivan Nećak

Tisak:

Tiskara Soldo, Vukovar

Naklada: 300 primjeraka